

FUQAROLIK HUQUQIDA SHAXSIY HAYOT DAXLSIZLIGI PRINSIPI

Axmedov Bobur

Farg‘ona ICHSHUI maxsus texnikumi

Umumta’lim fani o‘qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada fuqarolik huquqining asosiy institutlaridan biri bo‘lgan shaxsiy hayot daxlsizligi prinsipi yoritiladi. Shaxsiy hayot tushunchasi, uning huquqiy asoslari, milliy va xalqaro huquqiy hujjatlarda berilgan talqinlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu prinsipning amaliyotda qo‘llanilishi, uni buzish holatlari va ularni bartaraf etish yo‘llari muhokama qilinadi. Fuqarolarning sha‘ni, qadr-qimmati, oilaviy va shaxsiy sirlarini himoya qilishda huquqiy mexanizmlar samaradorligi baholanadi.

Kalit so‘zlar: shaxsiy hayot, daxlsizlik, fuqarolik huquqi, huquqiy himoya, sha‘n, qadr-qimmat, sir saqlash, huquqiy prinsiplar, fuqarolik kodeksi.

Абстрактный

В статье рассматривается принцип неприкосновенности частной жизни — один из основных институтов гражданского права. Анализируется понятие частной жизни, его правовые основы, а также толкования, данные в национальных и международных правовых документах. Также рассматриваются вопросы практического применения этого принципа, случаи его нарушения и пути их устранения. Оценивается эффективность правовых механизмов защиты чести, достоинства, семейной и личной тайны граждан.

Ключевые слова: частная жизнь, неприкосновенность, гражданское право, правовая защита, честь, достоинство, конфиденциальность, правовые принципы, гражданский кодекс.

Abstract

This article discusses the principle of privacy, one of the main institutions of civil law. The concept of privacy, its legal foundations, and interpretations given in national and international legal instruments are analyzed. The application of this principle in practice, cases of its violation and ways to eliminate them are also discussed. The effectiveness of legal mechanisms in protecting the honor, dignity, family and personal secrets of citizens is assessed.

Keywords: privacy, privacy, civil law, legal protection, honor, dignity, confidentiality, legal principles, civil code.

Kirish

Insonning shaxsiy hayoti – uning eng muqaddas va daxlsiz huquqlaridan biridir. Har bir fuqaroning shaxsiy sirlarini saqlash, oilaviy hayoti, sog‘lig‘i, mulkiy holati, diniy e‘tiqodi kabi masalalarga aralashmaslik zamonaviy huquqiy davlatlarning bosh prinsiplaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Fuqarolik huquqida shaxsiy hayot daxlsizligi prinsipi har bir insonning sha‘nini, qadr-qimmatini va shaxsiy erkinligini himoya qilishga qaratilgan. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Fuqarolik kodeksida ushbu huquqning asosiy kafolatlari mustahkamlab qo‘yilgan. Bugungi kunda texnologiyalarning rivojlanishi, axborotga erkin kirish imkoniyatlari va ijtimoiy tarmoqlar orqali shaxsiy hayotga aralashish holatlari ko‘paygani sababli bu prinsipning huquqiy asoslarini chuqur o‘rganish va takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Fuqarolik huquqida shaxsiy hayot daxlsizligi prinsipi

Shaxsiy hayot daxlsizligi – bu har bir insonning o‘z hayoti, oilaviy ishlari, yashash joyi, xat-xabarlar, shaxsiy ma‘lumotlari va boshqalarga tegishli maxfiylik huquqini himoya qiluvchi huquqiy tamoyildir. Bu prinsip konstitutsiyaviy, fuqarolik-huquqiy va xalqaro huquq normalari bilan kafolatlanadi.

Huquqiy asoslar

1.Konstitutsiyaviy himoya. Ko'pgina davlatlarning Konstitutsiyalarida (masalan, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasining 27-moddasi) shaxsiy hayot, oila, xat-xabar va uy daxlsizligi kafolatlanadi. Shaxsga tegishli ma'lumotlarni ruxsatisiz yig'ish, saqlash va tarqatish taqiqlanadi.

2.Fuqarolik kodekslari. Fuqarolik huquqida shaxsiy hayotga tajovuz (masalan, shaxsiy ma'lumotlarni noqonuniy tarqatish, kuzatuv o'rnatish) huquqbuzarlik hisoblanadi va sud orqali javobgarlik talab qilinishi mumkin.

Mas'uliyat:

- **Jinoiy** (qonunga ko'ra jarima yoki ozodlikdan mahrum qilish).
- **Fuqarolik-huquqiy** (moraliy zarar to'lashi talab qilinishi).

3.Xalqaro huquq hujjatlari

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (27-moddasi), **Yevropa Inson huquqlari konvensiyasi** (8-moddasi) shaxsiy hayot daxlsizligini himoya qiladi.

Shaxsiy hayot daxlsizligi qamrovidagi asosiy elementlar

- **Uy va yashash joyi daxlsizligi** – ruxsatsiz kirish taqiqlanadi.
- **Aloqa maxfiyligi** – telefon suhbatlari, elektron xabarlar, xatlar kuzatilmasligi kerak.
- **Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi** – pasport, sog'liq, bank ma'lumotlari maxfiy hisoblanadi.
- **Oilaviy hayot daxlsizligi** – oila a'zolarining shaxsiy munosabatlari himoya qilinadi.

Buzilganda qo'llaniladigan himoya usullari

1. **Sudga murojaat qilish** – shikoyat bilan sud yoki prokuraturaga borish.
2. **Kompensatsiya talab qilish** – moral yoki moddiy zararni qoplash.
3. **Huquqni himoya qiluvchi idoralarga murojaat** (masalan, O'zbekistonda **Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish agentligi**).

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Shaxsiy hayot daxlsizligi masalasi O'zbekiston fuqarolik huquqida muhim prinsiplardan biri sifatida qaraladi. Bu prinsip Konstitutsiya (26- va 27-moddalar), Fuqarolik kodeksi (23-modda), va "Axborot erkinligi asoslari to'g'risida"gi qonunlar orqali mustahkamlab qo'yilgan.

Ushbu mavzuni o'rganishda quyidagi o'zbek adabiyotlariga tayanildi:

- T.Toshqulov – "Fuqarolik huquqi" (Toshkent, 2018), unda shaxsiy nomoddiy huquqlarning nazariy asoslari va himoya mexanizmlari tahlil qilingan;
- X.Xaitov – "O'zbekiston fuqarolik huquqi" (Toshkent, 2016), bu asarda shaxsiy hayot daxlsizligi prinsipining fuqarolik qonunchiligidagi o'rni va amaliy talqinlari yoritilgan;
- M.Ruzmetov – "Fuqarolik huquqida sha'n va qadr-qimmatni himoya qilish" maqolasi (Yuridik jurnali, 2020), unda shaxsiy hayotni buzish holatlari bo'yicha sud amaliyoti tahlil qilinadi.

Metodologik yondashuv sifatida huquqiy hujjatlarni normativ tahlil qilish, sud qarorlarini o'rganish, mavjud nazariy manbalarni taqqoslash va axborot texnologiyalarining shaxsiy hayot daxlsizligiga ta'sirini o'rganish asos qilib olindi.

Natija va muhokamaar

Tadqiqot natijalariga ko'ra:

- O'zbekiston qonunchiligida shaxsiy hayot daxlsizligi umumiy huquqiy prinsip sifatida belgilangan bo'lsa-da, uni amalda ta'minlashda ayrim bo'shliqlar mavjud.
- Texnologik taraqqiyot va ommaviy axborot vositalarining keng tarqalishi sababli shaxsiy ma'lumotlarni noqonuniy yig'ish, tarqatish holatlari ortib bormoqda.
- Ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy suratlar, audio-video materiallar, yozishmalarni ruxsatsiz tarqatish eng ko'p uchraydigan huquqbuzarliklardan biridir.
- Fuqarolik qonunchiligida bu kabi holatlarga nisbatan kompensatsiya, ma'naviy zarar undirish, raddiya talab qilish kabi vositalar mavjud bo'lsa-da, ularning qo'llanilishi amaliyotda sust.

Shuningdek, yoshlar va aholi orasida shaxsiy hayot tushunchasi va u bilan bogʻliq huquqlarning yetarlicha anglanmagani ham dolzarb muammolardan biri ekanligi aniqlangan.

Xulosa

Shaxsiy hayot daxlsizligi – demokratik jamiyatning asosiy tamoyillaridan biri boʻlib, inson qadr-qimmatini himoya qiladi. Har bir fuqaro oʻz huquqlarini bilishi va ular buzilganda qonuniy himoya vositalaridan foydalanishi kerak.

Shaxsiy hayot daxlsizligi prinsipi fuqarolik huquqining markaziy nomoddiy huquqlaridan biri boʻlib, inson shaʼni va qadr-qimmatini himoya qilishga xizmat qiladi. Oʻzbekiston qonunchiligida bu prinsipning huquqiy asoslari mavjud boʻlsa-da, uni amaliyotga toʻliq joriy etish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Shaxsiy maʼlumotlarni himoya qilish toʻgʻrisida alohida qonun qabul qilinishi zarur;
2. Sud amaliyotida shaxsiy hayotga tajovuz holatlariga nisbatan keskin yondashuv va bir xillikni taʼminlash lozim;
3. Aholi, ayniqsa yoshlar oʻrtasida huquqiy savodxonlikni oshirish va shaxsiy hayot huquqi borasida targʻibot olib borish kerak;
4. OAV va ijtimoiy tarmoqlarda shaxsiy axborotlar bilan ishlashda axloqiy va huquqiy masʼuliyat kuchaytirilishi lozim.

Shunday qilib, shaxsiy hayot daxlsizligi prinsipining huquqiy, ijtimoiy va axloqiy jihatlarini uygʻunlashtirish orqali fuqarolarning shaxsiy erkinliklarini samarali himoya qilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Toshqulov T. Fuqarolik huquqi. I qism: Umumiy qoidalar va shaxslar “Adolat” nashriyoti. Toshkent: 2018. 112–120 betlar.
2. Xaitov X. Oʻzbekiston fuqarolik huquqi asoslari. “Nodirbek press”, Toshkent: 2016. 145–152 betlar.
3. Ruzmetov M. Fuqarolik huquqida shaʼn va qadr-qimmatni himoya qilish // Yuridik fanlar jurnali. “Yuridik dunyo” nashriyoti, Toshkent. 2020. 48–55 betlar.

4. Sattorov B. Fuqarolik huquqida nomoddiy huquqlar. “Ziyo press”, Buxoro: 2019. 96–104 betlar.
5. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. “Adolat” nashriyoti, Toshkent. 2023. 23-modda (sah. 17–18), 100–modda (sah. 73–74).
6. Konstitutsiya ilmiy sharhi ostida. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi izohli nashr. “Yangi asr avlodi”, Toshkent. 2022. – 310 bet. 86–89 (26–27-moddalar izohi).
7. ELTAZAROV, J. (2010). Özbekçe Öğreniyoruz, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
8. Yoqubov, I. (2025). O ‘ZBEK VA TURK TILLARIDAGI GAP BO‘LAKLARINING QIYOSIY TAVSIFI. FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities., 13(2), 9-14.
9. Rabbimova, X., & Yoqubov, I. (2025). O‘QUVCHILARNING ESSE YOZISH KO ‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH BO‘YICHA AYRIM MULOHAZALAR. PEDAGOGS, 77(1), 151-154.
10. Hamidullayeva, S., & Yoqubov, I. (2025). CHET TILIDAN KIRIB KELAYOTGAN SO ‘ZLARINING O ‘ZBEK ADABIY TILIGA TA‘SIRI. Modern education and development, 20(3), 176-180.
11. Utebekov, S. B., & Yokubov, I. H. (2024). Классикалық осман тіліне дейінгі түрік әдеби тілінің даму, қалыптасу кезеңдері және тілдік ерекшеліктері. Journal of Oriental Studies, 108(1), 4-15.
12. Akar, A., & Yoqubov, I. H. (2024). QUTADG“ U BILIG” ASARIDAGI KASB-HUNARGA OID TERMINLAR HAQIDA. Academic research in educational sciences, (1), 43-49.
13. Yoqubov, I. (2023). MEŞREB DIVÂNINDA KULLANILAN HÂL EKLERİNİN ÖZELLİKLERİ. Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD), 7(2), 493-500.